

מחשבת ישראל

לבתי ספר דתיים

הוראות

א. משך הבחינה: שעותיים.

ב. מבנה השאלון ומפתח ההערכה: בשאלון זה שלושה חלקים, ובהם שבעה נושאים.

חלק ראשון – (12×4) – 48 נקודות

חלק שני – (13×3) – 39 נקודות

חלק שלישי – (13×1) – 13 נקודות

סך הכול – 100 נקודות

יש לענות על ארבעה נושאים, על פי ההוראות בשאלון.

ג. חומר עזר מותר בשימוש: אין.

ד. הוראות מיוחדות: יש לכתוב תשובות קצרות ובהירות. יש לבסס את דבריכם על המקורות שלמדתם.

יש לכתוב במחברת הבחינה בלבד. יש לרשום "טיוטה" בראש כל עמוד המשמש טיוטה.
כתיבת טיוטה בדפים שאינם במחברת הבחינה עלולה לגרום לפסילת הבחינה.

השאלות בשאלון זה מנוסחות בלשון רבים, אף על פי כן על כל תלמידה וכל תלמיד להשיב עליהן באופן אישי.

בהצלחה!

הערה: סדר הנושאים בבחינה אינו זהה לסדר הפרקים בספר הלימוד.
שימו לב לכותרות הנושאים בבחינה.

השאלות

חלק ראשון (48 נקודות)

בחלק זה ארבעה נושאים. עליכם לבחור בשני נושאים.

בכל נושא שבחרתם ענו על שתי שאלות (לכל שאלה – 12 נקודות).

הנושא: אדם מחפש את עצמו

אם בחרתם בנושא זה, ענו על שתיים מן השאלות 1–3.

1. א. רמח"ל, מסילת ישרים, פרק א'

"האדם השלם... יצא מן הפרוזדור הזה וייכנס בטרקלין".

(1) הסבירו מהו ה"פרוזדור" ומהו ה"טרקלין".

(2) מהי משמעות החיים של האדם בפרוזדור, ומהי משמעות החיים שלו בטרקלין?

(7 נקודות)

ב. הרב אשכנזי ("מניטו"), שבת ה'

הרב אשכנזי נעזר בדימוי כדי להסביר כי "מוחלטות קיומו של הקב"ה הופכת את רעיון קיום האדם בתוך עולמו

של הקב"ה לחסר משמעות".

כתבו את הדימוי, והסבירו בעזרתו את המשפט המצוטט. (5 נקודות)

2. א. ר' הלל צייטלין, על גבול שני עולמות

"אני רוצה... הכי מהר, הכי יפה.

אני רוצה הכול הכי טוב, הכי הרבה.

אני רואה את זה מולי, צבעוני, טבעי...

אני רוצה גם, אני רוצה גם..."

(מתוך השיר "אני רוצה גם", מילים: יהודה פוליקר ויעקב גלעד)

(1) על פי ר' הלל צייטלין, מהי הסיבה לחוסר הסיפוק שבא לידי ביטוי בשיר? הסבירו את תשובתכם.

(2) האם אתם מזדהים עם מילות השיר? הסבירו את תשובתכם.

(6 נקודות)

ב. מהר"ל, תפארת ישראל

"כה אמר ה' צבאות אם בדרכי תלך... ונתתי לך מהלכים בין העמדים האלה" (זכריה, ג', ז').

המהר"ל ציטט חלק מפסוק זה והסביר ש"העמדים" הם המלאכים ("העליונים").

(1) על פי שיטת המהר"ל, מדוע המלאכים נקראים "עמדים"?

(2) על פי שיטת המהר"ל, הסבירו מי הם ה"מהלכים" ומדוע הם נקראים כך.

(3) על פי שיטת המהר"ל, למה נחשבים בעלי החיים – ל"מהלכים" או ל"עמדים"? הסבירו את תשובתכם.

(6 נקודות)

3. א. ויקטור פרנקל, האדם מחפש משמעות

"חיפושי האדם אחר פשר וערכים עלולים לעורר מתיחות פנימית ולא להשרות שיווי משקל פנימי".

(1) מדוע לדעתכם החיפושים אחר פשר וערכים עלולים לעורר מתיחות פנימית?

(2) על פי פרנקל, האם המתיחות הפנימית היא חיובית או שלילית? הסבירו את תשובתכם.

(6 נקודות)

ב. רמח"ל, מסילת ישרים, פרק י"ט; הרב דסלר, מכתב מאליהו

גם הרמח"ל וגם הרב דסלר מתארים דמות של חסיד.

(1) על פי הרמח"ל, מה נדרש מן החסיד מלבד קיום המצוות?

(2) על פי הרב דסלר, מדוע רק חסיד שעושה חסד יזכה ליהנות מזיו השכינה?

(6 נקודות)

הנושא: אמונה ומידות

אם בחרתם בנושא זה, ענו על שתיים מן השאלות 4–6.

4. א. רמב"ם, שמונה פרקים

"אפשר שתדמה פעולה (של האדם) לפעולה (של בעל חיים), ויחשוב בשתי הפעולות שהן דבר אחד בעצמו - ואין הדבר כן".

הסבירו דברים אלה באמצעות דוגמה שהביא הרמב"ם או דוגמה משלכם. (5 נקודות)

ב. הסבירו מדוע שתי הפעולות שבדוגמה שונות זו מזו אף על פי שמבחינה חיצונית הן נראות אותו הדבר. (2 נקודות)

ג. אהרון קציר, בכור המהפכה המדעית

"כשפְּחָנוּת של נמלים לבנות נתקלות במסעותיהן במכשולי אש, מטילות עצמן רבבות נמלים אל תוך הלהבות ומכבות אותן בגופן כדי לפרוץ דרך למחנה כולו".

מהי עמדתו של אהרון קציר בנוגע להתנהגות זו של הנמלים, ומדוע לדעתו המניע להתנהגות של בני אדם במצב דומה הוא שונה בתכלית? (5 נקודות)

5. האדמו"ר מפיאסצנה, חובת התלמידים

א. אחד התלמידים בכיתה הוא נער מַרְדָּךְ. הוא מפריע בשיעורים, מתווכח עם המורים ומקשה עליהם ללמד.

האדמו"ר מפיאסצנה כתב בנוגע למורים: "גננים הם בגן ה' לעובדה ולשומרה...".

על פי האדמו"ר, מהי הדרך שבה המורים צריכים להתייחס לתלמיד זה? בתשובתכם הסבירו את הדימוי ואת משמעותו. ($3\frac{1}{2}$ נקודות)

ב. הראי"ה קוק, מאמר הדור

(1) על פי הראי"ה קוק, בעבודת המידות יש שתי דרכים: "דרך הכובש" ו"דרך הישר".

הסבירו כל אחת מן הדרכים, והביאו דוגמה משלכם לאחת מהן. (5 נקודות)

(2) על פי הראי"ה קוק, איזו דרך עדיפה, ומדוע? ($3\frac{1}{2}$ נקודות)

6. א. מהר"ל, גבורות ה'

"והינה אדון כל הנביאים השלם בתכלית השלמות שלא היה ולא יהיה כמוהו, בא אליו מכשול זה".

על פי המהר"ל, מהו המקרה שבו נכשל משה רבנו, במה הוא נכשל, ומהי המידה שגרמה לו להיכשל? (5 נקודות)

ב. הרב חרל"פ, מי מרום

"האמונה היא פרי ישרות המידות".

על פי הרב חרל"פ, הסבירו את הקשר בין האמונה לבין המידות של האדם. ($3\frac{1}{2}$ נקודות)

(2) הנצי"ב מוולוז'ין, העמק דבר

הסבירו מדוע לדעת הנצי"ב חומש בראשית מכונה "ספר הישר". ($3\frac{1}{2}$ נקודות)

הנושא: אמונה בשעת משבר

אם בחרתם בנושא זה, ענו על שתיים מן השאלות 7–9.

7. הרב שלמה יוסף זיון, לתורה ולמועדים

הרב זיון מתאר שתי דרכים להתמודד עם יצר הרע.

- א. מה הן שתי הדרכים? הציגו דוגמה לשימוש בכל אחת מן הדרכים האלה כדי להתמודד עם יצר הרע. (6 נקודות)
- ב. לפניכם שני קטעים ממסכת שבת.

– "מצוות חנוכה... בית שמאי ואומר: יום ראשון מדליק שמונה, מכאן ואילך פוחת והולך;

ובית הלל אומר: יום ראשון מדליק אחת, מכאן ואילך מוסיף והולך". (מסכת שבת, דף כא, ע"ב)

– "מעשה בנוכרי אחד שבא לפני שמאי, אמר לו: גירני על מנת שתלמדני כל התורה כולה כשאני עומד על רגל

אחת. דחפו באמת הבניין שבידו. בא לפני הלל, גיריה [גייר אותו]". (מסכת שבת, דף לא, ע"א)

על פי קטעים אלה, הסבירו את הדרך שמתווה בית שמאי, ואת הדרך שמתווה בית הלל. (6 נקודות)

8. א. אברבנאל, פירוש לספר בראשית

"ויירא יעקב מאוד ויצר לו... - פחד יעקב, ויראתו מעשיו לא היה מחולשת אמונתו וביטחונו ביעודיו, כי באמת ליבו בטוח בה', אבל היה פחדו כדרך הגיבור האמיתי".

על פי אברבנאל, מדוע דרכו של יעקב היא דרך של "הגיבור האמיתי", וכיצד הוא מתגבר על פחדו מעשיו? (6 נקודות)

ב. הרב אליעזר ברקוביץ, מאמרים על יסודות היהדות

על פי הרב ברקוביץ, האם מותר לאדם מאמין לשאול שאלות בנוגע לאמונה? הציגו את הנימוק שהוא מביא לתשובתו, וכתבו דוגמה אחת שהרב ברקוביץ מביא לביסוס הנימוק. (6 נקודות)

9. א. רמב"ם, מורה נבוכים

מבין הרעות שרמב"ם מתאר, יש רעות שבני האדם גורמים זה לזה או לעצמם.

צינו והסבירו שתי רעות שבני האדם גורמים. (3½ נקודות)

ב. הרב יוסף דב סולובייצ'יק, קול דודי דופק

"העמדת שאלת הסבל, טוענת היהדות, אפשרית היא בשתי דימנסיות (דרכים) נפרדות".

(1) על פי הרב סולובייצ'יק, מה הן שתי הדרכים להתמודדות עם שאלת הסבל? פרטו והסבירו כל אחת מן הדרכים. (5 נקודות)

(2) הדגימו התמודדות אפשרית עם מקרה רע שהתרחש, על פי אחת מן הדרכים שהסברתם בתת-סעיף (1). (3½ נקודות)

הנושא: גאולה וימות המשיח

אם בחרתם בנושא זה, ענו על שתיים מן השאלות 10–12.

10. א. הרב יוסף דב סולובייצ'יק, קול דודי דופק

לדעת הרב סולובייצ'יק, מדינת ישראל הוקמה בזכות ניסים, המעידים כי ה' חפץ בהקמתה. על פי הרב סולובייצ'יק, הסבירו את הנס המדיני-פוליטי ("הדפיקה הראשונה") ואת הנס הצבאי ("הדפיקה השנייה") שתרמו להקמת המדינה. (5 נקודות)

ב. הרב ישראל מאיר הכהן (החפץ חיים), ציפית לישועה

- (1) הסבירו את דברי החפץ חיים בנוגע לסתירה בין תהליך הגאולה על פי התורה ובין תהליך הגאולה על פי חז"ל. (3½ נקודות)
- (2) הסבירו כיצד אפשר ליישב את הסתירה על פי החפץ חיים. (3½ נקודות)

11. רמב"ם, הקדמה לפרק חלק; רמב"ן, פירוש לתורה; מהר"ל, נצח ישראל

רמב"ם, רמב"ן והמהר"ל עוסקים בשאלה אם בימות המשיח יחולו שינויים בעולם. הציגו והסבירו את עמדתו של כל אחד מהם בנוגע לשאלה זו. (12 נקודות)

12. א. הרב צבי הירש קלישר, דרישת ציון

קראו את שני הציטוטים שלפניכם, וענו על השאלה שאחריהם.

– "אם עבודת ארצנו כוננה ידנו, אז בלי ספק יצווה ה' את הברכה".

(הרב קלישר, דרישת ציון, מאמר ראשון)

– "אף על פי שחשיבותה אינה מוטלת בספק, יש כיום איום על החקלאות בארץ, והיא תלויה בעיקר בחסדי גורמים פוליטיים. ראוי שנתייחס אל חקלאינו כמו שמתייחסים אל חקלאים במדינות מפותחות, שבהן יש לחקלאי מעמד מועדף מכיוון שהוא נחשב אדם המתמודד עם הטבע ושומר על המולדת יפה וירוקה".

(מעובד על פי: גליה היפש, "חקלאות היא ביטחון. כל חקלאי ממלא תפקיד מרכזי בשמירת הארץ", דה מרקר, מאי 2018)

לדעתכם, האם הרב קלישר היה מסכים עם הדברים המובאים בכתבה מ"דה מרקר"? נמקו את תשובתכם באמצעות שני טיעונים המבוססים על דברי הרב קלישר. (6 נקודות)

ב. הרב משה כלפון, גאולת משה

"גם ראוי נחוץ לזה ארץ לישראל, ויעשו כוח להשתדל בכל עוז לכבוש את ארץ-ישראל ולהושיב שם אחינו בית ישראל".

הרב כלפון כתב על חובת ההשתדלות בנוגע לארבעה מעשים במישור הארצי. ציינו והסבירו שני מעשים ארציים. (6 נקודות)

חלק שני (39 נקודות)

הנושא: אני מאמין (חובה)

ענו על שלוש מן השאלות 13–16 (לכל שאלה – 13 נקודות).

13. מדרש הגדול, בראשית; הרב אליהו דסלר, מכתב מאליהו

"משל... לאחד שהיה מהלך בדרך וראה בירה גדולה... נשא עיניו וראה כלי צמר אדומים שהן שטוחין על הגג, אחר כך ראה כלי פשתן לבנים".

א. מהי המסקנה שהאדם המהלך מסיק ממראה עיניו? ($3\frac{1}{2}$ נקודות)

ב. כתבו מה המדרש בא ללמדנו באמצעות משל זה. ($4\frac{1}{2}$ נקודות)

ג. על פי הרב דסלר "ישנן חמש דרכים בקיום מצוות האמונה".

מבין חמש הדרכים, לאיזו דרך דומה דרכו של אברהם המתוארת במדרש הגדול? נמקו את תשובתכם. (5 נקודות)

14. א. ריה"ל, ספר הכוזרי; רבי נחמן מברסלב, ליקוטי מוהר"ן

בעקבות מלחמת "חרבות ברזל" והאירועים שהובילו לה, התעוררו ברפאל שאלות אמוניות רבות.

רפאל שאל את רבו אם מותר לחקור בענייני אמונה. הרב הציע לרפאל ללמוד עימו סוגיה זו, על פי גישת ריה"ל ועל פי גישת ר' נחמן.

(1) הסבירו בקצרה את הגישה של כל אחד מהם בנוגע לסוגיה זו. (5 נקודות)

(2) עם איזו גישה אתם מסכימים? נמקו את עמדתכם. (נקודה אחת)

ב. הרב שמעון שקופ, שערי יושר

(1) על פי תפיסתה של מיכל ה"אני" שלה מורכב מגוף, נשמה ומשפחה.

על פי הרב שקופ, האם תפיסה זו היא הדרגה הגבוהה ביותר של תפיסת ה"אני"? נמקו את תשובתכם.

($3\frac{1}{2}$ נקודות)

(2) "הלל... אומר אם אין אני לי מי לי וכשאני לעצמי מה אני" (מסכת אבות, פרק א, משנה יד).

על פי הרב שקופ, מה אפשר ללמוד מדברי הלל? ($3\frac{1}{2}$ נקודות)

15. א. הרב שניאור זלמן מלאדי, ספר התניא

"העיקר הוא ההרגל... וזה נכלל גם כן בלשון אמונה".

על פי הרב שניאור זלמן מלאדי, מהו ההסבר הלשוני למילה "אמונה"? (4 נקודות)

ב. הרב שלום בער שניאורסון, ספר המאמרים

"התהוות העולמות... אינו כמו כלי הנעשה על ידי האומן".

על פי הרב שניאורסון, מהו ההבדל בין יצירת העולם ובין יצירת כלי? בתשובתכם הסבירו גם את ההבדל ביניהן בנוגע ליחס של היוצר אל יצירתו. (4 נקודות)

ג. חזון איש, אמונה וביטחון

(1) "טעות נושנת נתאזרחה בלב רבים במושג ביטחון".

על פי החזון איש, מהי ההבנה השגויה של המושג "ביטחון", ומהי ההבנה הנכונה של מושג זה? ($2\frac{1}{2}$ נקודות)

(2) על פי החזון איש, מהו ההבדל בין אמונה לבין ביטחון? ($2\frac{1}{2}$ נקודות)

16. א. הראי"ה קוק, איגרת תקנ"ה

"שני דברים עיקריים ישנם שהם יחד בונים קדושת ישראל".

(1) על פי הרב קוק, מה הם שני הדברים העיקריים? הסבירו כל אחד מהם. (4 נקודות)

(2) על פי הרב קוק, הסבירו את היחס בין שני הדברים העיקריים בדור של עקבתא דמשיחא. (4 נקודות)

ב. הרב יוסף חיים מבגדד, משלי הבן איש חי

"האם ברורה ונדאית יותר כי הכול רואין שיצא הבן מבטנה, והכול מעידין שהיא אימו, על פי ראות עיניהם,

אבל האב נקרא אב מצד השערת השכל".

הסבירו את המשל והנמשל שבדברי הבן איש חי. התייחסו בתשובתכם למתן התורה במעמד הר סיני. (5 נקודות)

חלק שלישי (13 נקודות)

בחלק זה שני נושאים. עליכם לבחור בנושא אחד.

בנושא שבחרתם עליכם לענות על שאלה אחת.

הנושא: אמונה, תרבות ויצירה

אם בחרתם בנושא זה, ענו על אחת מן השאלות 17–18.

17. הרב קוק, הקדמה לשיר השירים

- א. על פי הרב קוק, מדוע צחק רבי עקיבא בשעה שראה שועל יוצא מבית קודש הקודשים? (6 נקודות)
- ב. "האהבה הטהורה הטבעית והאהבה הלאומית הנאורה והאהבה האלוקית הקדושה". ציינו שני גילויים של אהבה אצל רבי עקיבא (מלבד זה המוזכר בסעיף א). (7 נקודות)

18. הרב וינברג, שרידי אש

- "הדתיות החד-צדדית, שוללת החיים וקנייניהם – התמוטטה".
- א. מדוע "הדתיות החד-צדדית" שוללת את חיי החול? (6 נקודות)
- ב. כיצד מוכיח הרב וינברג מן ההיסטוריה כי "הדתיות החד-צדדית" היא טעות? (7 נקודות)

הנושא: החיים והמוות

אם בחרתם בנושא זה, ענו על אחת מן השאלות 19–20.

19. רמח"ל, דרך ה'

- א. מהו ההבדל בין פעולת הנשמה על הגוף בחיי האדם לפני תחיית המתים לבין פעולתה על הגוף בחיי האדם לאחר תחיית המתים? (7 נקודות)
- ב. כיצד נקבעת מדרגתו של אדם בעולם הנשמות? (6 נקודות)

20. ריה"ל, ספר הכוזרי

- א. כתבו את המשל ואת הנמשל ב"משל מלך הודו". (8 נקודות)
- ב. הסבירו מהו ההבדל בין היהדות לבין הדתות האחרות, על פי "משל מלך הודו". (5 נקודות)

בהצלחה!